

MED KNJIGAMI

MISKO KRANJEC, VRABCI NA DVORIŠČU. Delo opisuje čas v prvih povojnih letih, čas s parolami po zidovih, z masovnimi sestanki, z medsebojnim političnim obračunavanjem, z akcijo in reakcijo, z vrstami pred trgovinami, s splošnim pomanjkanjem in veliko stanovanjsko stisko. Velika hiša gospoda Koprive v ljubljanskem predmestju je polna otrok, ki kričijo kot vrabci, in seveda tudi odraslih, ki vsak po svoje dojemajo novi čas. Takšno je časovno in prostorsko izhodišče Kranjčevega romana *Vrabci na dvorišču*.*

Pisatelj je postavil na ozek prostor Koprivove hiše celo vrsto ljudi in usod ter jih spravil v določene medsebojne odnose; ponekod se je zadovoljil le s širšo karakteristiko oseb, drugod je fabulo bolj razpletel, tako da sega čez ograjo Koprivovega dvorišča. Glavni protagonisti so otroci različnih starosti, odrasli ljudje so v razmerju do njih dokaj pasivni, le redko je fabula zasukana v tako smer, da mlajši prebivavci dvorišča ostanejo v senci starejših. Roman je torej brez glavne osebe, namesto tega stojita pred nami cel kolektiv z več enakovrednimi partnerji in pa mozaik najrazličnejših zgodb in prigod.

Iz tega pestrega gradiva bi bil pisatelj utegnil napraviti dober tekst, če ne bi bil zgrešil osnovnega razmerja do svojih ljudi in med njimi samimi in če bi se bil omejil le na nekaj posameznih usod sredi dane družbene situacije. Imamo namreč opravka z ljudmi, ki s svojo miselnostjo večinoma tičijo v predvojnem času in zdaj tako ali drugače reagirajo na spremenjene družbene razmere. Stopnja prilagodljivosti je pri njih različna, bolj ali manj zavestna, nekateri a priori odklanjajo vse novo, drugi so spet aktivistično napredni, tretji stojijo vmes oziroma težijo za tem, da bi se kakorkoli obdržali na površju. Pisatelj je imel dobro priliko, da bi problemsko, analitično prikazal individualne stiske in resnična notranja trenja med ljudmi po vojni, vživljanje v nove razmere in odnos do novih moralnih vrednot in družbenopolitičnih norm. A namesto tega je ostal na površju, često pri ceneni politični deklarativnosti in pri enostavnem ločevanju povojnih ljudi na pristaše in nasprotnike nove oblasti. Zares škoda, ker marsikje kaže tako tenak posluš za vse, kar je v človeku človeškega, in ker po drugi plati zna tako pozorno prisluškovati miselnim tokovom in političnim aktualnostim svojega časa. Kaže pa, da je pisatelj posluš za konkretno dogajanje v človeku in v družbi večji kakor pa njegova sposobnost to dogajanje posredovati v ustreznem umetniškem jeziku. Zato nas osebe iz romana večinoma ne prepričajo, pa naj gre za starega buržuja in izkoriščevalca Koprivo, zdaj izrazitega nasprotnika nove države, za pobožnjakarsko Gregorčevo mamko, pri kateri se zbira reakcija, ali pa za Smrekarjevega Jožeta, starega partizana, aktivista in prijatelja otrok, ali za Rojčevo Doro, ki vse dni hodi po sestankih.

Še slabše je pisatelj predstavil otroško družino na dvorišču. Nekritično ji daje prednost pred odraslimi, ki dostikrat stojijo pred »vrabci«^{z dvorišča} kot na pol smešne, vendar spet ne resnično smešne kreature, nemočni in zbegani spričo otroške spretnosti in prebrisanosti. Stanko-Žolna je z nemožno Krjavljevo govorico in z opičko Mojco naravnost banalen, prav tako nima v romanu

* Miško Kranjec, *Vrabci na dvorišču*, založila Mladinska knjiga v Ljubljani (Knjižnica Levstikov hram), opremil Marijan Pogačnik.

nobenega smisla spretnost brezdomca Sove, ki je v tem, da ljudem potika po žepih najrazličnejše predmete. Take in podobne vragolije so neprepričljive, otroci nam z njimi nikakor ne postajajo simpatični, kot je to hotel pisatelj, ampak često nagibajo celo v pobalinstvo slabše vrste. Tu pa tam so ljubki le manjši Rojčevi ali Drobničevi otroci, a njihovo modrovanje je spet preveč otroško pametno, včasih tudi utrujajoče dolgovечно. S tem da je pisatelj dal otrokom glavno besedo in jih po svoje idealiziral, je delo ponekod približal romantični mladinski povesti, hkrati pa zanemaril dosti važnejše, že nakazane probleme odraslih, četudi so se mu kar vsiljevali pod pero.

Očitno je avtor fabulativno plat romana preširoko zajel, zaradi česar mnogih zgodb ni mogel niti razviti, nekatere so ostale brez pravega zaključka, tako da delo daje vtis hlastanja in nedognanosti. V začetku se zdi, da bo ob Rojčevi Dori, požrtvovalni aktivistki in vdovi s štirimi otroki, skušal prodreti do njenega notranjega navzkrižja med težnjo po javnem političnem delovanju in njenimi materinskimi dolžnostmi, toda ostal je samo pri nekaterih dvomih očeta Primoža o pravilnosti njenega odnosa do otrok. Problem prihaja bolj do izraza takrat, ko se Dora zaljubi v Stanka Godca, s katerim se namerava celo poročiti, a se tudi tu pisatelj izogne neposrednim konsekvencam njenega ravnanja, tako da ljubimec pod pritiskom otrok Doro enostavno zapusti, istočasno pa se zaljubi v njeno še nedoraslo hčerko Leo. A ta druga zveza prav tako ostane brez pravega konca, je le bilka brez klasa v snopu številnih prigod. Edina končna morala te in še kake druge zgodbe bi bila v tem, da je ljubezen usodna spremljevalka človeka in se ji ni mogoče izogniti. Podoben problem je pisatelj sprožil, a zopet ne prignal do kraja z zgodbo Drobničevih zakoncev. Partnerja se ne razumeta, varata drug drugega in se nazadnje odločita za ločitev. Njuni otroci različno reagirajo na ta dogodek v družini. Marko pobegne k stricu v gorenjske hribe, mlajša Rezika in Luka ostaneta doma. Tragedija otrok, ki jim bo odvzeto gnezdo, se smotrno, logično razvija, v njej je čutiti avtorjevo globoko poznavanje življenja, združeno s primerno umetniško silo. Impresivno sta opisana Rezika in Luka, kako v njunih ranjenih otroških dušah odmeva ta korak staršev. Vendar je pisatelja prej zasula kopica drugih zgodb, preden je mogel problem do konca razrešiti; kaže tudi, kot da se ptičkov ni upal pustiti brez gnezda, ampak je sprta zakonca nazadnje pustil v ne čisto razčiščenem sožitju. Kljub temu pa problem Drobničeve družine spada med najbolj napisane strani v romanu.

Na čisto drugo fabulativno območje oziroma na drugačne dileme v odnosih med ljudmi je pisatelj prešel v nekoliko skrivnostni zgodbi z Drobničevim Markom, z njegovim stricem in vojnim zločincem Balantovim Joštom in s Smrekarjevim Jožetom. Sicer se mimogrede tudi Jože poroči s Šaleharjevo Meto in paralelno z ljubeznijo Stanko Godec — Rojčeva Lea se še tu Metina nedorasla hči zaljubi v ljubimca svoje matere, a teža dogodkov naj bi bila drugje. Jošt in Jože imata namreč neporavnane račune iz vojnih časov, stvar pa naj bi zapletli in razpletli spet otroci. Bistroumni Sova zalezuje Jošta v hribih, kjer se zadržuje še Drobničev Marko. Roman v teh poglavjih prehaja v nič drugega kot v napeto detektivko in na ta način prihaja do neke razglašenosti na klavijaturi vseh zgodb. Toda to dejstvo vendarle ne bi jemalo tem poglavjem določene privlačnosti, ko se ne bi Sovova avantura na koncu romana končala z neutemeljeno smrtjo v hribih, nasprotje Jošt — Jože zopet neučinkovito z Jože-

tovim pobegom, slog detektivke pa s temnim molom hotene izrazne raztrganosti.

Se najbolj se je pisatelju posrečila, zlasti glede na razmerje med mladimi in starimi, zgodba z Zavrlovim Cirilom in profesorjem Saškom. Ciril, poglavar vrabcev na dvorišču in predsednik mladinske organizacije na šoli, je v romanu dovolj razločno prikazan kot samostojen fant, ki hoče biti vedno vodja drugim. Nekoč pride s svojo delegacijo k Sašku, staremu, nekoliko okorelemu, toda poštenemu in prizadevnemu profesorju klasičnih jezikov. Očita mu reakcionarnost, ker daje napredni, socialistični mladini nezadostne ocene. Sašek se mirno brani, češ znanje je človeku potrebno, brez njega ni napredka, po tem dogodku pa že sam ves nesrečen omahuje: ali je njegovo štiridesetletno poučevanje latinščine sploh imelo kak smisel, ali so se kriteriji za ocenjevanje človeka res tako korenito spremenili ali pa morda celo zaobrnili v nepravo smer, da se vrednost sodobnih političnih parol tako visoko dviga nad vrednost stare modrosti? Zanimiv problem in hkrati eno najboljših poglavij v romanu. Vendar ga je pisatelj rešil le na pol, oziroma ni zavzel do stvari čisto jasnega stališča. Čeprav čutimo njegov odpor do take vrste aktivizma, ki znanja ne potrebuje in ga ne zajema v okvir svoje dejavnosti, ki izkorišča politične pozicije za dosego osebnih ciljev, pa Saškovo razmišljanje o tem dogodku skorajda zabriše pisateljevo ogorčenost nad površnim, važnost znanja zanikujočim aktivizmom. Navzlic temu pa sta Saškova žalost in pesimizem pristna, prepričljiva. Pisatelj je s prizorom v šoli, ko nastopata Sašek in Ciril, napravil tisto, kar marsikje drugod v romanu pogrešamo: svoje misli in spoznanja je skrnil za dogodke, ni jih izpovedoval naravnost, deklarativno.

Škoda, da pisatelj ni dolgo ostal na tej višini. Tem lepim stranem takoj sledita Žolna s Krjavljem in opičko Mojco ter bistrourni Sova s svojimi vragolijami. Pa še etična slika oseb okrog Saška postaja čedalje bolj zmedena, in to ravno po zaslugi Sove, ki mu je pisatelj sicer namenil največ občudovanja. Ta nenavadni, v mnogih smereh talentirani fant je namreč, kot zvemo iz zaključka Saškove zgodbe, skrivaj popravljal rede v profesorjevi ređovalnici, poleg tega je napravil zmedo s pismi poštarja Smerkolja in zato sta oba možaka upokojena. Njuni osebni tragediji je torej vzrok ali vsaj povod prav Sova, vendar pa pisatelja to ne moti, saj skuša kljub temu fanta z dokaj cenenimi sredstvi bravcu čimbolj približati. To pa se mu ne posreči, pač pa vstaja Sova pred nami kot navaden pobalin z določenimi pustolovskimi popadki, sicer ne pokvarjen, vendar kot mlad človek, ki mu ni dosti mar, da s svojim pobalinstvom postavlja na kocko srečo drugih ljudi. Sova naj bi bil na koncu že kar glavni junak romana, a je najslabše zadet, je poln nerazumljivih in nelogičnih nasprotij, medtem ko Zavrlov Ciril v svojem ravnanju ostaja sam sebi zvest in je tako bliže kot Sova temu, da bi v romanu postal resničen predstavnik enega dela povojne mladine.

Kranjec je za svoj tekst nabral mnogo hvaležnega gradiva, a ga ni dovolj skrbno razporedil, oziroma ga je snov zasula do take mere, da so ljudje in zgodbe okrog njih ostali bolj ali manj fragmenti. Zato je končni vtis precej slab, ne glede na to, da so posamezna mesta napisana lepo, spretno, z močnim občutkom za aktualnost v povojni družbi, za kočljive življenjske situacije in za vse dobro in hudobno v ljudeh.

Jože Šifrer